

Pohjanmaan osallisuusryhmä

Toimintasuunnitelma 2019-2021

1. Taustaa ja kokoonpano

Pohjanmaan liiton maakuntahallitus päätti kokouksessaan 29.4.2019 asettaa Pohjanmaan osallisuusryhmän toimikaudeksi 2019–2021. Osallisuusryhmän tehtävänä on edistää julkisen sektorin organisaatioiden osallisuussuunnittelua ja osallisuuden edistämiseen liittyvää yhteistyötä Pohjanmaalla. Osallisuusryhmä on luonteeltaan työryhmä, joka käytännössä suunnittelee ja toteuttaa osallisuussuunnitteluun ja yhteistyön edistämiseen liittyviä toimenpiteitä.

Osallisuusryhmän kokoonpano 2019-2021:

Pohjanmaan liitto

Varpu Rajaniemi (pj.)

Irina Nori (valmistelija ja sihteeri)

Petra Fager (viestintä)

Pohjanmaan kunnat

Vaasan seutu: Suvi Aho (Vaasa)

Pietarsaaren seutu: Rolf Sundqvist (Pedersöre)

Suupohjan rannikkoseutu: Anna-Kajsa Blomqvist-Liljeblad (Kristiinankaupunki), varajäsen Jim Eriksson (Närpiö)

Valtion viranomaiset ja Vaasan sairaanhoitopiiri

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto: Harri Varhama

Pohjanmaan ELY-keskus: Mirella Kivelä

Keski-Suomen ELY-keskus: Jaana Rantavaara (ESR-ohjelma)

Pohjanmaan TE-toimisto: Ari Pitkänen

Vaasan sairaanhoitopiiri: Sari West

Järjestöt ja yhdistykset

Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta: Markku Pulli (Pohjanmaan Yhdistykset), varajäsen Ricky Berglund (Finlands Röda Kors Österbottens svenska distrikt)

Järjestö 2.0 -hanke: Lotta Pitkänen

Korkeakoulut

Hanna-Kaisa Perna, Vaasan yliopisto

2. Osallisuus käsitteenä

Osallisuus on sekä yhteiskuntapolitiittinen käsite että sosiaalipoliittista toimintaa. Osallisuuteen kytketään usein kansalaisoikeudet, yhteiskunnallinen solidaarisuus ja koheesio, sosiaalinen epätasa-arvo sekä yhteiskunnallinen osallistuminen, oikeudet ja mahdollisuudet. Osallisuus on arvo ja tavoite itsessään mutta myös keino tai väline torjua köyhyyttä, ehkäistä syrjäytymistä ja edistää oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Osallisuudella on monta määritelmää. Yhden määritelmän mukaan

”Osallisuus on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin.” (Isola ym. 2017)

Osallisuus ilmenee:

- **Päätösvalta**na omassa elämässä, mahdollisuutena säädellä olemisaan ja tekemisiään sekä ymmärrettävänä, hallittavana ja ennakoitavana toimintaympäristönä.
- **Vaikuttamisen prosesseissa**, joissa pystyy vaikuttamaan itsensä ulkopuolella olevissa asioissa esim. ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa.
- **Panostuksena yhteisön hyvään**, jolloin pystyy osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroiisiin sosiaalisiin suhteisiin.

Osallistumisesta, osallistamisesta ja osallisuudesta puhutaan usein keskenään ristiin. Kyse on eri näkökulmista samaan kokonaisuuteen.

OSALLISUUS	OSALLISTUMINEN	OSALLISTAMINEN
Kuulumista ja mukana olemisen tunnetta sekä eritasoista ja -sisältöistä toimintaa	Liittyy kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin itseään ja lähipiiriään koskevassa sekä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa	Keino aktivoida ja kannustaa yksilöitä osallistumaan
Lähtökohtana omaehtoisuus ja omakohtaisuus	Osallistuminen tapahtumiin, tempauksiin, päätöksentekoon, vaikuttamistoimintaan tai kansalaistoimintaan	Halu, motivaatio ja tarve osallisuuteen syntyy yksilön ulkopuolella
On monitasoisen ja monisyisen tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus	Yksilö voi toteuttaa itseään, vaikuttaa omaan elämäänsä ja itselleen tärkeisiin asioihin	Kansalaisia kannustetaan osallistumaan yhteiskunnallisiin hankkeisiin
Osallisuuden kokemukset koostuvat pienistä arjen asioista; kuulluksi ja huomioduksi tulemisesta, sosiaalisista suhteista, omaan elämään linkittyviin asioihin vaikuttamisesta, omista asioista päättämisestä, keskusteluista ja kohtaamisista		Viranomaisilla osallistamisen velvoite

3. Miksi osallisuutta edistetään?

Kokemus siitä, että yksilö voi vaikuttaa omiin elinehtoihinsa ja yhteiskunnan kehitykseen, on tärkeä osallisuuden kokemuksen ja hyvinvoinnin kannalta. Sekä kansalliset että kansainväliset tutkimukset osoittavat, että osallisuuden ja terveyden välillä on yhteys. Henkilöillä, jotka tuntevat olevansa osallisia yhteiskunnassa, sekä koettu että todellinen terveys on useammin parempi kuin henkilöillä, joilla on tunne ulkopuolisuudesta, voimattomuudesta ja näköalattomuudesta. Vallan ja vaikuttamismahdollisuuksien puute ja ulkopuolisuuden tunne korreloivat vahvasti terveyteen. Toisaalta osallisuus ja avoin hallinto lisäävät päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja vahvistavat demokraattista palvelukulttuuria julkisella sektorilla. Asiakkaiden mahdollisuus vaikuttaa omiin palveluihinsa parantaa niiden laatua ja vaikuttavuutta.

Osallisuus on paitsi hyvinvoinnin lähde myös kansalais- ja ihmisoikeus. Ihmisen oikeudesta osallistua yhteiskunnan ja oman elinympäristönsä kehittämiseen on säädetty mm.

- perustuslaissa (731/1999)
- kuntalaissa (410/2015)
- sosiaalihuoltolaissa (1301/2014)
- laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
- laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
- nuorisolaissa (1285/2016)
- perusopetuslaissa, (628/1998), lukiolaissa (714/2018) ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017).

Myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ihmisoikeuksiksi luetaan mm. oikeus osallistua oman maan julkiseen elämään ja yhteiskunnan sivistyselämään. Kansalaisten oikeus osallisuuteen tarkoittaa vastavuoroisesti yhteiskunnan eli päättäjien ja viranomaisten velvollisuutta varmistaa osallisuuden, osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet.

Eri väestöryhmien osallisuuden vahvistaminen on nähty tärkeäksi kehittämiskohteeksi Pohjanmaan maakuntaohjelmassa, jossa osallisuuden vahvistaminen on nostettu yhdeksi ohjelmakauden 2018–2021 neljästä kärkiteemasta. Valinnan taustalla on huoli eri väestöryhmien ja yksilöiden hyvinvointierojen kasvusta, syrjäytymiskehityksen voimistumisesta ja yhteisöllisyyden heikentymisestä. *Kaikki mukaan* -kärkiteemaan liittyvien toimien tavoitteena on eri väestöryhmien osallisuuden vahvistaminen ja kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien parantaminen. Asiakkaiden ja järjestöjen osallisuuden edistäminen puolestaan on keskeinen osa maakuntaohjelman *Palveluja jokaisen tarpeisiin* -kärkiteemaa (liite 1).

4. Osallisuusryhmän toiminnan tavoitteet

Maakuntahallituksen päätöksen (29.4.2019) mukaan Pohjanmaan osallisuusryhmän tehtävänä on edistää julkisen sektorin organisaatioiden osallisuussuunnittelua ja osallisuuden edistämiseen liittyvää yhteistyötä Pohjanmaalla. Osallisuusryhmän toiminnan tavoitteena on eri tavoin edistää Pohjanmaan maakuntaohjelman 2018–2021 kärkiteemojen *Kaikki mukaan* sekä *Palveluja jokaisen tarpeisiin* tavoitteita.

Maakuntaohjelmasta johdetut osallisuusryhmän toiminnan pitkän aikavälin tavoitteet ovat:

1. Kuntademokratian vahvistaminen

Demokratia perustuu luottamukseen. Vaikka Suomessa ja Pohjanmaalla on verrattain korkea luottamus poliittisiin instituutioihin ja toimijoihin, äänestysaktiivisuus on laskenut myös täällä ja kansalaisten luottamus edustuksellisen demokratian kykyyn ratkaista yhteiskunnan haasteet näyttää olevan heikkenemässä. Kansalaiset kaipaavat edustuksellisen demokratian rinnalle muita demokratian muotoja, kuten kansanäänestyksiä, lähidemokratiaa ja suoraa osallistumista päätösten valmisteluun. Asukkaiden osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia lisäämällä on mahdollista vahvistaa kansalaisten luottamusta poliittiseen ja hallinnolliseen toimintaan.

Tavoite: Pohjanmaan asukkaiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet kunnallisessa päätöksenteossa ja suunnittelussa paranevat.

Seuranta:

- Teaviisarin osallisuutta kuvaavat mittarit (kokonaispisteet 2019: Pohjanmaa 61/100, koko maa 80/100).
- Pohjanmaan kuntien osallisuussuunnitelmien määrä (tilanne 2019: erillinen osallisuussuunnitelma yhdessä kunnassa).
- Laadullinen analyysi, joka toteutetaan verkostotapaamisten keskusteluiden, kunnille säännöllisesti lähetettävän osallisuuskyselyn sekä kuntien strategioiden ja osallisuussuunnitelmien pohjalta.

2. Asiakslähtöisen palvelukulttuurin vahvistaminen kunnissa ja muissa julkisen sektorin organisaatioissa

Asiakkaiden mahdollisuus vaikuttaa omien palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen parantaa palveluiden laatua ja vaikuttavuutta. Käyttäjälähtöiset prosessit edistävät palvelutuotannon uudistumista ja parantavat kilpailukykyä. Tämä kilpailukyky näkyy muun muassa nykyistä nopeampana reaktiokykyinä asiakkaiden tarpeisiin sekä tuottavuuden ja laadun paranemisena.

Tavoite: Asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen paranevat Pohjanmaan julkisen sektorin organisaatioissa.

Seuranta:

- Teaviisarin palveluiden suunnitteluun osallistumista kuvaavat mittarit (kokonaispisteet 2019: Pohjanmaa 48/100, koko maa 73/100).
- Teaviisarin osallisuutta kuntien eri toimialoilla kuvaavat mittarit.
- Laadullinen analyysi, joka toteutetaan verkostotapaamisten keskusteluiden, kunnille ja valtion viranomaisille säännöllisesti lähetettävän osallisuuskyselyn sekä kuntien ja valtion viranomaisten strategioiden ja osallisuussuunnitelmien pohjalta.

3. Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen

Kansalaisjärjestöjen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa on merkittävä mm. yhteisöllisyyden, osallisuuden ja hyvinvoinnin rakentajana, sosiaalisen pääoman luojana, paikallisen identiteetin vahvistajana ja palveluiden tuottajana. Suuri osa suomalaisista toimii jossain järjestössä tai yhdistyksessä. Perinteisen yhdistystoiminnan rinnalla on aina ollut myös vapaamuotoista kansalaistoimintaa. Vapaa kansalaistoiminta on viime vuosina ottanut uusia muotoja, kun

esimerkiksi sosiaalisen median yhteisöt tarjoavat mahdollisuuksia entistä avoimempaan, nopeampaan ja joustavampaan kansalaisosallistumiseen. Järjestöjen ja julkisen sektorin välinen yhteistyö on erittäin tärkeää kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuuden, toimintaedellytysten ja osallisuusmahdollisuuksien vahvistamiseksi. Järjestöillä on paljon osaamista, jota muulla yhteiskunnalla ei ole varaa jättää hyödyntämättä.

Tavoitteet: Pohjanmaan järjestöjen ja julkisen sektorin organisaatioiden yhteistyö paranee. Vapaa kansalaistoiminta lisääntyy Pohjanmaalla.

Seuranta:

- Teaviisarin järjestöjen osallistamista kuvaavat mittarit.
- Pohjanmaan järjestöneuvottelukunnan aktiivisuus: kokousten määrä ja osallistujien määrä kokouksissa.
- Laadullinen analyysi, joka toteutetaan verkostotapaamisten keskusteluiden, kunnille ja valtion viranomaisille säännöllisesti lähetettävän osallisuuskyselyn, Järjestö 2.0 -hankkeen / Pohjanmaan Yhdistysten järjestökyselyn sekä kuntien ja valtion viranomaisten strategioiden ja osallisuussuunnitelmien pohjalta.

Osallisuusryhmän keskeiset **toimintatavat** tavoitteiden edistämiseksi ovat:

- Hyvien paikallisten, kansallisten ja kansainvälisten käytäntöjen ja hankkeiden tulosten esittely ja jakaminen mm. erilaisissa tilaisuuksissa, verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa ja verkostoviestissä.
- Yhteistyö järjestöjen ja yhdistysten kanssa Pohjanmaan järjestöneuvottelukunnassa ja muilla areenoilla.
- Yhteistyö kuntien vaikuttamistoimielinten kanssa (mm. kyselyt ja tilaisuudet 1-2 kertaa vuodessa).
- Yhteistyö muiden paikallisten toimijoiden ja hankkeiden kanssa (toimijat ja yhteistyömahdollisuudet kartoitetaan).
- Yhteistyö kansallisten toimijoiden (kuten Kuntaliiton Kuntademokratiaverkosto, Sitra, Nuorten Akatemia, Kansalaisareena) kanssa.
- Pohjanmaan järjestöt, julkisen sektorin organisaatiot ja oppilaitokset kokoavan Pohjanmaan osallisuusareena -tapahtuman järjestäminen kerran vuodessa yhteistyössä Pohjanmaan Yhdistysten ja muiden toimijoiden kanssa.
- Keinot toimijoiden tavoittamiseksi: verkostoviestit, ryhmän verkkosivu, sosiaalinen media sekä erilaiset tilaisuudet.
- Yhdessä ideointi uusien hankkeiden käynnistämiseksi ja ulkopuolisen rahoituksen saamiseksi alueelle.

5. Toimikauden 2019-2021 painopisteet ja toiminta

Vuosina 2019-2020 keskitytään osallisuusryhmän ja järjestöneuvottelukunnan toiminnan käynnistämiseen ja toimintatapojen suunnitteluun. Ajankohtaista on lisäksi keskeisten alueellisten ja kansallisten yhteistyökumppaneiden kartoittaminen sekä Pohjanmaan osallisuusverkoston rakentaminen. Osallisuusverkoston ajatuksena on kerätä kunnissa ja muissa julkisen sektorin organisaatioissa, oppilaitoksissa ja järjestöissä osallisuusasioiden parissa työskentelevät henkilöt yhteen mm. verkostoviestien ja yhteisten tilaisuuksien avulla.

1. Kuntademokratian vahvistaminen

Toimintakauden painopisteet:

- Vaikuttamisen uudet menetelmät (esim. osallistuva budjetointi, kansalaisraadit, tasa-arvoinen ja yhdenvertainen osallisuus)
- Nuorten ja passiivisten kansalaisten osallistumisen edistäminen
- Kuntien vaikuttamistoimielinten välisen yhteistyön lisääminen

Toimenpide-esimerkkejä:

- 22.4.2020 järjestettävän Pohjanmaan osallisuusareenan kattoteemana on ”Vaikuttamisen uudet muodot”.
- Nuorten osallistamista kunnissa pohdittiin Nuorten Akatemian kanssa yhteistyössä järjestetyissä kuntatyöpajoissa joulukuussa 2019.
- Nuorten ja passiivisten kansalaisten osallistumisesta keskustellaan Pohjanmaan osallisuusareenalla 2020.
- Kuntien vaikuttamistoimielinten yhteiset tapaamiset. Syksyn 2019 tapaamisen teemana oli digiosallisuus.
- Pohjanmaan osallisuusverkoston tapaamiset ja hyvien käytäntöjen jakaminen liittyen em. teemoihin.

2. Asiakslähtöisen palvelukulttuurin vahvistaminen Pohjanmaan kunnissa ja muissa julkisen sektorin organisaatioissa

Toimintakauden painopisteet:

- Osallistavan toimintakulttuurin rakentaminen
- Käyttäjälähtöiset menetelmät (esim. palvelumuotoilu, yhteiskehittäminen)

Toimenpide-esimerkkejä:

- Pohjanmaan osallisuusverkoston tapaamiset ja hyvien käytäntöjen jakaminen liittyen em. teemoihin.
- Pohjanmaan osallisuusareenalla 2020 keskustellaan asiakkaiden ja kokemusasiantuntijoiden osallistumisesta palveluiden kehittämiseen ja toteuttamiseen.
- Kuntien vaikuttamistoimielinten yhteinen tapaaminen teemasta.

3. Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen

Toimintakauden painopisteet:

- Järjestöyhteistyön vahvistaminen
- Vapaamuotoisen kansalaistoiminnan vahvistaminen

Toimenpide-esimerkkejä:

- Pohjanmaan järjestöneuvottelukunnan toiminnan käynnistäminen ja suunnittelu.
- Kumppanuuden rakentamisesta sekä vapaasta kansalaistoiminnasta ja -aktivismista keskustellaan Pohjanmaan osallisuusareenalla 2020.

- Pohjanmaan osallisuusverkoston tapaamiset ja hyvien käytäntöjen jakaminen liittyen em. teemoihin.

Lähteet

Bäck M. & Kestilä-Kekkonen E. (toim.) (2019): Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuilut. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:31.

Harju A.: Kansalaisyhteiskunta.fi.

Hyssälä L. & Backman J. (2018): Kansanvallan peruskorjaus. Sitra työpaperi 23.2.2018.

Isola A-M, Kaartinen H., Leemann L., Lääperi R., Schneider T., Valtari S. & Keto-Tokoi A. (2017): Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 3/2017, THL.

Jäppinen T. & Nieminen V. (2014): Kuntalaiset keskiöön. Työkalupakki kuntalaisten osallistumiseksi palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon. Kuntaliitto.

Kittilä, Kurikka, Männistö, Pajula, Pekkanen & Uusitalo (2018): Järjestöt maakunnan kumppanina. Malleja järjestöystävällisen maakunnan rakentamiseen. Kuntaliitto.

Rask M. & Ertio T. (2019): Yhteisluomisen tutka. Malli osallisuustoiminnan kokonaisvaltaiseen arviointiin. Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (Bibu) -hanke, 2/2019, Helsingin yliopisto.